

DADALOĞLU'NUN ŞİİRLERİNE EKOLEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

AN ECOCRITICAL APPROACH TO THE POEMS OF DADALOĞLU

Turgay KABAK*

ÖZ: Edebi metinleri insan merkezli değil de doğa merkezli bir incelemeye tabi tutan ekoeleştirel kuram, Avrupa'da 1990'lardan sonra popüler olmaya başlamış olsa da Türkiye'de yeni yeni tanınmaya başlayan bir kuramdır. İnsanla doğayı birbirinden ayrı gören ve insanı doğayı istediği gibi sömürmeye yetkili bir üst varlık olarak gören kapitalist sisteme tepki gösteren ve insanla doğanın iç içe olduğunu savunan ekoeleştirel kuram, insan doğa ilişkilerinin edebi ürünlere yansımalarının kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. Bu alanda ülkemizde son zamanlarda özellikle Yeni Türk Edebiyatı alanında yer alan roman, hikâye şiir gibi edebi türler incelenmeye başlanmıştır. Ancak halk edebiyatı alanında bu tür incelemeler neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu çalışmada Avşar Yörük Türkmenlerinin gür sesi, Türk âşıklık geleneğinin köşe taşlarından birisi olan Dadaloğlu'nun şiirlerinde yer alan doğa ile ilgili unsurlar ve Dadaloğlu'nun doğaya bakış açısı ekoeleştirel bir açıdan ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dadaloğlu, ekoeleştiri, insan doğa ilişkisi, halk bilimi, Türkiye

ABSTRACT: Although ecocritical theory, which poses a nature-based criticism on the literary texts not an anthropocentric criticism, has become popular after 1990s in Europe, it is a theory that has just been started to be known in Turkey. Ecocritical theory, which reacts to the capitalist system that considers that human and nature are *separate* from each other in terms of the fact that the human is an authorized-superior being that can exploit the nature however he likes and which argues that human and nature are integrated, suggests that human-nature relations are inevitably reflected in the literature works. Literary genres like novels, tales and poems in the New Turkish Literature have started to be analyzed recently in this field in our country. However, such analyses are scarcely any in the folk literature. In this study, the elements related to nature in the poems of Dadaloğlu, who is one of the milestones in the Turkish Minstrel tradition and who is the sonorous of Avşar Yörük Turkmens, and his perspective towards the nature are analyzed in a ecocritical way.

Keywords: Dadaloğlu, ecocriticism, human-nature relations, folklore, Turkey

Giriş

İnsanoğlu binlerce yıllık tarihi süreçte sürekli gelişim ve değişim gösteren bir hayat yaşamıştır; ancak 16. yüzyıldan günümüze kadar geçen

* Yrd. Doç. Dr. - Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü/Bayburt - turgaykabak@gmail.com

ve Sanayi Devrimi ile büyük bir ivme kazanan bu değişim ve dönüşüm insanların hayatını kolaylaştırdığı gibi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Günümüzde modern teknoloji ile kurulan büyük binalar, geniş ulaşım ağları, otomobilden uçağa, metrodan dev gemilere ulaşım araçları, daha kısa sürede daha çok üretime imkân veren fabrikalar genel olarak düşünöldüğü zaman insan hayatına çok büyük katkılar sunmaktadır. Ancak bu katkıları sunarken insanın doğaya daha çok hükmetmesine ve doğal olarak da doğayı daha çok tüketmesine sebep olmaktadır. Modern hayat demek bir anlamda rekabet demektir; çünkü bu düzende insanlar ve genel manada ölkeler, daha çok üretip daha çok satmak için sürekli bir rekabet halindedir. Bu rekabet de doğanın daha çok tahrip edilmesine sebep olmaktadır. Günümüz insanının en büyük sorunları arasında en başta çevre sorunları yer almaktadır. Sürekli yeni yerleşim yerlerinin açılması ormanların ve verimli toprakların yok olmasına yol açarken; dev fabrikaların, sayısı milyonlara varan araçların saldığı zehirli gazlar ozon tabakasının delinmesine ve hava kirliliğine; fabrikalardan denizlere ve akarsulara bırakılan zehirli kimyasallar hızla suların kirlenmesine; değişen yağış rejimleri ve iklimler sel ve kuraklık felaketlerine; kirlenen ve verimsizleşen topraklar besin kıtlığına sebep olmaktadır. Tüm bu sorunlar nedeniyle günümüzde en çok tartışılan konulardan birisi çevre sorunlarıdır; çünkü bu insan hayatını tehdit edecek düzeye gelmiştir.

Ekonomiden sağlığa, siyasetten uluslararası ilişkilere kadar her platformda tartışılmaya başlanan çevre sorunlarının edebiyata yansması da kaçınılmazdı. Bu bağlamda ortaya çıkan ekoeleştiri kuramı, edebi eserleri insan merkezli değil de doğa merkezli bir incelemeye tabi tutarak edebiyatçıların ve edebiyat okurlarının da ilgisini bu konuya çekmeye başlamıştır. Kısaca tanımlamak gerekirse ekoeleştiri, “Edebiyat eleştirisi ve kuramları içerisinde, edebiyat ve kültür metinlerini çevreci bir bakış açısıyla yorumlayan, edebiyat ile çevre, ekoloji ile kültür arasındaki ilişkileri inceleyen tek akımdır.” (Oppermann, 2012: 9) ve “Ekoeleştiri, bozulan ekolojik dengelerin sosyal ve kültürel etkilerini sosyo-kültürel bağlamlarda incelemektedir.” (Oppermann, 2012: 9).

Ekoeleştiri kuramına göre insan ve doğayı birbirinden ayrı görmemek, hem biyolojik hem sosyal düzenlere eşit bir ilgiyle yaklaşmak gerekir; çünkü ekoeleştiri kuramı, her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu belirten bütünsel bir evren görüşüne sahiptir. Bu yaklaşımı benimseyen ekoeleştirmenlere göre ekosistemdeki bütün canlıların değerleri insanlara sundukları faydadan bağımsız olarak değerlendirilmesi gereken birer bireydir ve her bireyin kimliğini diğer canlılarla olan ilişkisi şekillendirir (Oppermann, 2012: 14-15).

“Çevre sorunları ve küresel ekolojik kriz bizlerin bilinçsizce doğayı sömürmemizin, kirlletmemizin ve dengesini bozmamızın bir sonucudur. Tüm edebi ve kültürel yaklaşımların ve düşünce akımlarının doğayı yalnızca bir sömürü aracı olarak gören insan merkezlikten

(antropocentrism) arındırılması için ülkemizde de ekoeleştirelinin sosyal bilimler ve edebiyat çalışmalarında tanıtılması ve çalışma kapsamına dâhil edilmesi gerekmektedir.” (Oppermann, 2012: 13-14).

Bu kapsamda ülkemizde zengin bir literatür oluşmaya başlamıştır. Özellikle romanlar ve şiirler üzerine ekoeleştirel çalışmalar giderek artmaktadır. Bu çalışmaların başında Serpil Oppermann'ın editörlüğünde yayımlanan “Ekoeleştirel Çevre ve Edebiyat” (2012) adlı kitap, ilk akla gelendir. Çalışmada ekoeleştirelinin kavramsal anlamı ve gelişimini anlatan, Türk edebiyatından örnekler üzerine incelemeler yapılan 10 adet makale bulunmaktadır. Melis Ergin ve Özen Nergis Dolcerocca tarafından kaleme alınan “Edebiyata Ekoeleştirel Yaklaşımlar: Ekoşiir ve Elif Soya” (2016) adlı makale, edebiyat ve çevre ilişkilerini ön plana çıkarıp çağdaş Türk edebiyatı için bu alanın önemini açıklamayı amaçlayan bir çalışmadır. Bu alandaki ilk roman incelemelerinden birisi, Çiğdem Arlı Cengiz tarafından yazılan “Buket Uzuner’in “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları Su” Romanına Ekoeleştirel ve Ekofeminizm Penceresinden Bakış” (2014) adlı çalışmadır. Bir diğer çalışma, Cem Yılmaz Budan tarafından yazılan “Çevreci Eleştirel Bağlamında Yaşar Kemal’in Kuşlar da Gitti Romanı Üzerine Bir Değerlendirme” (2017) adlı makaledir. Caner Solak tarafından yazılan “Bir Ekoeleştirel Denemesi: Behiç Ak’ın Tek Kişilik Şehir Oyununda Birey, Toplum ve Çevre İlişkileri” (2012) adlı çalışma, diğerlerinden farklı olarak bir tiyatro eserini ele alan ve alanında ilkler arasında yer alan bir çalışmadır. Betül Bayraktar tarafından yayınlanan “Birey-Doğa İlişkisi Temelinde Kendisi Ol(ama)ma: Mustafa Kutlu Öykülerini Eleştirel Okumak” (2015) adlı çalışma da öykü alanında yapılan ilk incelemelerden birisidir. Hikâye alanında ise Meral Avuklu tarafından yazılan “Sabahattin Ali’nin Bir Orman Hikâyesi Adlı Hikâyesine Ekoeleştirel Bir Bakış” (2013) adlı çalışmasını gösterebiliriz. Yapılan literatür taraması esnasında görülmüştür ki yapılan çalışmaların hepsi, 2012 yılı ve sonrasına aittir. Çalışma yapan araştırmacılar genelde yabancı diller (İngilizce, İtalyanca vb.) alanında çalışan bilim insanlarıdır. Türk edebiyatı alanındaki çalışmalar da genellikle Yeni Edebiyat alanına giren roman, şiir, hikâye gibi alanlarda yapılmıştır. Henüz Türk halk edebiyatı metinleri üzerine ekoeleştirel bir çalışma yapılmamış olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın alandaki bu boşluğu doldurması ve öncü olması umulmaktadır.

“Ekosistemlerin en küçük parçasına verilen zararın tüm sistemi çöküşe götürebileceğini etkili biçimde anlatan ekoeleştirel, tüm insanbilimlerinde ikiliğe dayanan düşünce kalıplarının temelden değişmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Disiplinlerarası çalışmanın sağladığı çok boyutlu yaklaşımlara sahip ekoeleştirelinin en önemli temel ilkelerinden biri, insan ve insan olmayan tüm toplulukların birbiriyle olan ilişkilerini, insan merkezli olmayan bir bakış açısıyla incelemesidir. Açık olarak ifade etmek gerekirse, ekoeleştirel insanın tüm canlıların aleyhine geliştirdiği davranış ve düşünce kalıplarını yıkmaya çalışmaktadır, zira ekoeleştirel doğaya içsel

değer atfederek, doğanın tüm unsurlarını bir bütün olarak görmekte ve tüm canlıların yaşam hakkına saygıyla yaklaşılması gerektiğini savunmaktadır.” (Oppermann, 2012:15).

Görüldüğü gibi, ekoeleştirici edebiyatta bugüne kadar kurulmuş, insanın üstünlüğüne dayalı bir hiyerarşik düzeni altüst ederek insanın evren üzerindeki mutlak otoritesini derinden sarsmıştır.” (Sarıkaya, 2012: 97).

Bugün çevre, doğa üzerine herkes birtakım şeyler söylemektedir; ancak bunların çoğu Arne Naess’in deyimiyle sığ ekoloji hareketidir. Sığ ekoloji hareketi, çevresel sorunları yalnızca doğal kaynak sınırlılığıyla açıklayan ve çevre koruma politikaları üzerinde duran bir harekettir. Ancak günümüz çevre sorunlarıyla mücadele etmek için bu yaklaşım yetersizdir. Bu sorunlara insan merkezli bir bakış açısıyla sığ ekoloji insan ve doğa arasında çıkarıcı bir ilişki kurar. İnsanın doğa üzerinde tahakküm kuran ve onu sınırsız sömürme hakkına sahip bir tür olarak tahayyül edilmesi ve bunun sonucunda da doğayı istediği gibi kullanması, sığ ekolojinin en temel özelliğidir. Bu düşünce özellikle Batı kaynaklı felsefelerde kendini göstermektedir. Sığ ekoloji düşüncesine göre doğa yalnızca araçsal bir değere sahiptir, bundan dolayı da insana sağladığı fayda oranında değer kazanır. Bu bakış açısıyla doğaya yaklaşan insanoğlu bugün aşılması zor bir çevresel krizin eşliğine gelmiştir. Sığ ekoloji düşüncesi doğa ile insanı bir bütün olarak düşünmeyip insanı doğanın üstünde tuttuğu için insanı biyolojik bir varlık türü olarak ele alan ekoloji kavramı yerine çevre kavramını kullanır (Dindar, 2012: 60).

Bazı araştırmacılara göre bu sorunun çözümü daha derin bir yaklaşımda yatmaktadır. İnsanla doğayı bir gören, insanın doğaya verdiği zararı sadece insanın değil, bütün canlıların çektiğini düşünen bir yaklaşım sorunumuzu çözecektir. Bu yaklaşıma Naess, Warwick Fox gibi düşünürler “derin ekoloji” (Dindar, 2012: 63-65) demektedirler. “Doğunun mistik geleneklerini yeni fiziğin ortaya koyduğu evren anlayışıyla birleştiren derin ekoloji felsefesi, David Bohm’un deyişiyle “klasik birbirinden ayrı ve bağımsız olarak var olan parçalardan oluşan dünyayı inceleme düşüncesini reddeden parçalanmamış bir bütünlüğü savunan” bir kozmolojiye inanır.” (Dindar, 2012: 66).

Türk edebiyatında bu insan doğa bütünlüğünü yansıtan en güzel eserler, halk ozanları tarafından verilen eserlerdir. Halkın sözcüsü ve geleneksel kültürün en önemli taşıyıcıları olan ozanlar eserlerinde Türklerin geleneksel dünya görüşlerini, inançlarını ve mitolojilerini simgeler ve semboller içerisine saklayarak günümüze kadar taşımışlardır. Çünkü halk ozanlarının eserlerini meydana getirirken kullandıkları kaynak Türk kültürüdür. Bu nedenle de eserlerde Türk kültürünün yansımalarını görmek son derece doğaldır. Binlerce yıllık sözlü gelenek içerisinde üretilen bu eserlerde Türklerin doğaya bakış açılarını, insan doğa ilişkileri

ile ilgili bilgiler de bulmak mümkündür. Bu bilgilere en çok ulaşabildiğimiz ozanlardan birisi Dadaloğlu'dur.

Dadaloğlu hakkında Ali Berat Alptekin ve Saim Sakaoğlu şu bilgileri vermektedir (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006: 118): "Oğuzlar'ın 24 boyundan birisi olan Avşar boyuna mensuptur. Doğum tarihi bilinmemekle beraber araştırmacıların büyük bir kısmının inanışına göre 1785'te doğmuştur.

Dadaloğlu'nun öğrenimi hakkında da bilgimiz yoktur. Ancak babasının şair olması onun okuma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

*Avşar elinden sökün eyledim
Şam'da Kul Yusuf'u görmeğe geldim
Ziyaret ettim Şam-ı Şerifi
Ustam divanına durmağa geldim*

Mısralarındaki "usta" kelimesinden hareketle onun öğrenim durumu hakkında fikir yürütülmektedir. Burada sözü edilen "usta" kelimesiyle okuma yazmadaki hocası mı, yoksa bağlandığı bir mürşitten mi söz edilmektedir bilinmemektedir.

Aşığın asıl adı Veli olup başlangıç itibariyle bu adla taşımış olma ihtimali çok kuvvetlidir. Daha sonra *Dadal*, *Dadalı*, *Aşık Dadal*, *Dadanoğlu*, *Dadaloğlu* gibi mahlasları kullanmış; bunlar arasında öne çıkanı ise *Dadaloğlu* olmuştur.

Dadaloğlu göçebe Avşarlar arasında yetişmiş, geçimini hayvancılıkla sağlayan bir âşiktir. İlerleyen yaşlarında şiir söyleme ve saz çalma özelliğiyle bütün Avşarlar arasında kendini kabul ettirdiği için o artık "Avşar'ların sözcüsü" olmuştur. Kısacası belirli bir yaştan sonra geçimini sazi ve sözülle sağlamıştır.

Dadaloğlu'nun şiirlerinin tamamı hece vezniyle olup buralarda pek bir sanat endişesi görülmez. Şiirlerinde işlenen konu ise büyük ölçüde Avşar aşiretinin hayatıdır."

Avşar Türkmenlerinin gündelik hayatı, hayvancılık ve konar-göçer Yörük hayatı olduğu için doğa ile iç içe bir hayattır. Bundan dolayı Dadaloğlu'nun şiirlerinde sadece çiçeğe, ağaca, kuşa bir sevgi gösterisi yoktur. Onun şiirlerinde bir evren tasavvuru vardır. Bu tasavvuru en iyi yansıtan şiirleri, âşığın yaşantısında çok önemli bir yere sahip olan Binboğa dağı ile ilgili şiirleridir.

Cennete Misaldir Yerin Binboğa

*Çaldırıldık curayınan sazları
Avlatırdık şahin ile bazları
İşkân verdik gelinleri kızları
Cennete misaldir yerin Binboğa*

*Başında çıkıyor da kömürün hası
Sağ yanında eksik olmaz savaşı
Karışır laleye ağca haşhaşı
Dostlar mahallidir gülün Binboğa*

*Binboğa derler de çok yerde ünün
Başına tırmanmış üç beş yüz yavrun*

*Her bir koyağından bir suyun akar
Güzellerin hası yanı başına çıkar*

*Dibinde gider de kızınan gelin
Onları seyretmek için Binboğa*

*Ablak sığınlara ima geyik bakar
Kınalı keklikler eşin Binboğa*

*Başın görünmüyor tozdan dumandan
Bir koyağında kal'yom gümandan
Bahar aylarında mordur çimenden
Dostla yaylanacak günün Binboğa*

*Karların yağmış da ardıç boyunca
Lale sümbül gül boynunu eğince
Yaz baharda aşiretler gelince
Karışır sağmala yozun Binboğa*

(Görkem, 2006: 54).

Dadaloğlu'nun yaşadığı çevre, Binboğa dağlarının eteklerindeki verimli, sulak ve bitki örtüsü açısından zengin bir bölgedir. Bu bölgede genelde hayvancılıkla geçinen Yörük-Türkmen taifesi de bu eşsiz coğrafyanın içinde doğa ile iç içe bir hayat sürmektedir. Dadaloğlu'nun bu şiirine baktığımız zaman sadece kuşların, geyiklerin veya ağaçların güzelliğine bir methiye düzme yoktur. Bu şiirdeki doğa, insanın dışardan bakıp bir tablo gibi tasvir ettiği bir doğa değildir. Tam aksine âşşın içinde yaşadığı bir doğadır; yani insan tablonun izleyicisi değil, bir parçasıdır. Şiirde Binboğa'daki yaşam bütün yönleri ile tasvir edilmektedir. Eski Türk kültüründe avcılık hem önemli bir spor hem de bir eğitim ve beslenme aracıdır. Birinci dördlükte âşık, Binboğa'nın *şahinlerini* ve *bazlarını* avladıklarını söylüyor. Klasik çevreci yaklaşımla bakıldığı zaman doğadaki bir canlıyı avlamak çok canice görülebilir; ancak doğa içerisinde doğal bir hayat yaşayan, doğanın efendisi değil de doğanın bir parçası olan bir insan için avcılık son derece normal bir olgudur. Doğadaki bütün canlılar besin zinciri içerisinde bir yere sahiptir. Ancak bu zincirin kapitalist tüketim zincirinden önemli bir farkı vardır; o da doğal beslenme zinciri içerisinde hiçbir canlı başka bir canlıyı ihtiyacından fazla öldürmez, doğal düzende satmak gibi bir kavram yoktur. Satmanın yerine ihtiyacı kadar tüketmek vardır. Günümüz kapitalist sisteminde ise ihtiyacı kadar tüketmek yok, yerine daha çok üretip daha çok tüketmek vardır. Bu da doğanın hızla tahrip olmasına sebep olmaktadır. Ancak Dadaloğlu'nun şiirinde bahsedilen hayattaki avcılık, doğal düzen içerisinde var olan bir avcılıktır. Şiirde Binboğa ve üzerinde yaşayan insanlar adeta bir aileye benzetilmiştir. Binboğa çevresinde dolaşan kızlarını ve oğullarını yani yavrularını seyreden bir anne gibidir. Kışın yağın karlarla sakinleşen Binboğa, yazları aşiretlerin gelmesiyle şenlenmektedir. Burada adeta bayramlarda çocuklarının, torunlarının gelişiyle şenlenen bir baba evi tasvir edilmektedir. "*Karışır sağmala yozun Binboğa*" mısraı ile şair, bu aile içerisinde hiç kimseye ayırım yapılmadığı sağmal (sütlü) hayvan ile yoz (sütsüz/yavrusuz) hayvanın bir arada yaşadığını ifade etmektedir. Bu da doğaya bütüncül bakışın bir yansımasıdır. Çünkü hayvanları sağmal, yoz gibi sınıflara ayırmak insana özgü bir durumdur. Doğada hayvanlar kendileri arasında böyle bir sınıflandırma yapmamaktadır.

"Mitolojik geleneğe başlangıç zamanında yaratılan insan, doğal kaynaklardan yapılmıştır. Tanrılar tarafından birleştirilen ve nefes verilen toprak, kil, ağaç ve kamyş, insanın bedensel ve ruhsal oluşumunun esasını

oluşturur” (Lvova vd. 2013: 20). “Modern dönem de dediğimiz kapitalist düzenin hâkim olduğu dönemde ise “doğanın salt madde olarak düşünceye sahip olmayan ve kendisinden üstün, rasyonel insanın ihtiyaçlarına karşılık vermek üzere kurulmuş bir düzen olduğu düşüncesi hâkimdir” (Dönmez, 2012: 276). Bu açıdan bakıldığı zaman doğa sadece insana hizmet etmek amacıyla vardır. Doğaya atfedilen bu düşüncenin ortaya çıkmasında doğanın, insanın tüketeceği maddeleri ortaya çıkaran, insana sunan bir meta olarak görülmesinin büyük payı vardır. Bir başka şekilde ifade edersek, insanın doğayla bir bütün olarak değil de doğaya karşı bir şekilde konumlandırılmasındaki en büyük sebep doğanın cansız ve eylemsiz, edilgen olarak görülmesidir (Dönmez, 2012: 277). Dadaloğlu’nun şiirlerinde ise insan merkezli değil, doğa merkezli bir bakış açısı vardır. Onun şiirlerinde, doğa yaşayan, yaşatan, üzülen, sevinen canlı, neşeli ve etken bir varlıktır. Örneğin İlin Avşar Değil Cerit Binboğa isimli şiirinde yer alan

*Binboğa da Koç Dağından otludur
Kış ak geyer yazın yeşil postludur
Sağ yanı Saraycık sol Reyhanlıdır*

*Başında var senin ak kuşulu gölün
Senir’den gider de on iki yolun
Ayağından çekilişin kız gelin
Aslın toprak değil Binboğa (Görkem, 2006: 61)*

dörtlüklerinde Binboğa dağları kışın beyaz elbise giyen, yazın da yeşil renk elbise giyen bir insana ve gelinlik kıza benzetilmiştir. Yine aynı şekilde son mısradaki aslı toprak değil yağdır demekle Binboğa’nın yapısı, yani karakteri hakkında da bir vurgu vardır. Burada Binboğa kendine has karakter özellikleri olan, mevsimlere göre giyinen canlı bir varlıktır. Ozan, Binboğa’yı insan dışında farklı bir nesne olarak görmüyor. Binboğa’ya dışardan bir gözle bakmıyor. Aksine onu da kendisi gibi bir canlı olarak değerlendiriyor. Görüldüğü gibi âşığın Binboğa’ya yaklaşımı insan merkezli değil, doğa merkezli bir yaklaşımdır.

Türklerin doğa algılarının içerisinde yer alan en önemli unsurlardan birisi de hayvanlardır. Özellikle konar-göçer hayatın vazgeçilmez unsuru atlar Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Ulaşım, yük taşıma, sürüleri kontrol etme, savaşma gibi hayatın içerisinde yer alan pek çok işte kullanılan atlara Türkler sadece meta olarak bakmamışlar, ona manevi anlamlar yükleyerek bir birey gibi muamele etmişlerdir. Bu kültürü yansıtan en güzel örneklerden birisi, Dadaloğlu’nun “Severim Kır Atı Bir de Güzeli” adlı şiiridir.

*Şu yalan dünyaya geldim geleli
Kadir Mevlam hatırcığım hoş değil
Değip on beşime kendim bileli*

Severim kır atı bir de güzeli

*At çıkıp da koşu tuttuğu zaman
Yalı kaval gibi öttüğü zaman
Güzelin tablanmayıp (?) yettiği zaman
Severim kır atı bir de güzeli*

*Bayre (?) atın hadid sağırlısı kalkan döşlüsü
Kalem kulaklısı kuru sıfatlısı kılıç başlısı
Güzelin ak gerdanlısı cevizi mor saçlısı
Severim kır atı bir de güzeli*

*Dadaloğlu'm der ki melül birde bin
At arı yılda avlarım Şahanlarım
At rikabında üzengi güzel devr hitabında
Severim kır atı bir de güzeli (Görkem, 2006: 145).*

Bir insanın hayatta en çok önem verdiği kişilerin başında ailesi ve sevdiği gelir. Şair, şiirinde “*Severim kır atı bir de güzeli*” diyerek sevdiği güzel kızla kır atı bir tutmakta, kır ata güzel bir kız kadar değer vermektedir. Yani kır at, âşığın gözünde bir hayvan değil, güzel bir kızdır da diyebiliriz. At şahsiyet kazanmış bir varlık olarak karşımıza çıkıyor ve tıpkı güzel bir kız gibi bütün özellikleri, döşü, kulağı, gerdanı, saçı vs., tasvir ediliyor. Dadaloğlu'nun şiirine bakılınca at, günlük işlerde kullanılan bir hayvan olarak değil, toplumsal hayatın içerisinde yer alan, kanlı canlı, birey olmuş bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu şiirde yer alan atı, sevgili gibi görme eğiliminin bir benzeri, “*Gittim Amma Gelinir Mi?*” adlı şiirde karşımıza çıkmaktadır. Bu şiirde yer alan

*Yücelerde olur geyik
Yol bekliyor gözü büyük
Benim yârim allar geyik
Nazlı nazlı salınır mı (Görkem, 2006: 149)*

dörtlüğünde âşık, yârinin allar geyik olduğunu ifade ediyor ve geyiğin tıpkı gelinlik bir kız gibi nazlı nazlı salındığını ifade ediyor.

Âşığın atlara olan sevgisini ifade ettiği bir diğer şiiri de “*Kır Atın Eşkini Dizden Sel Gerek*” adlı şiirdir.

*At kulağın diker gözlerin süzer
Ak ceylan gibi de çöllerde gezer
Çırpıştırırverince de ceylan gibi tozar
Kır atın eşkini dizden sel gerek*

*Ablak sığın gibi ardını atar
İma geyik gibi de önüne biter*

Kaçtığından kurtulur koğduğuna yeter

Uygun yoldaşınan irahvan yol gerek (Görkem, 2006: 169).

Şair, şiirinde kır atı kendisine yoldaş olan bir yol arkadaşı gibi görüyor ve onun koşmasına, güzelliğine, yoldaşlığına, çevikliğine methiyeler düzüyor.

Bugün hiç şüphe yok ki dünya çapında ekolojik bir krizle mücadele ediyoruz ve bu kriz belli ki dünyamızın acımasız ve hesapsızca sömürülmesinden kaynaklanıyor. Bu krizin temelinde yatan olgu, rekabetçi piyasa ruhu, her şeyi alınıp satılabilir nesnelere olarak gören ve kâr elde etmek için satılmak üzere etiketleyen günümüz düşünce yapısıdır. “Büyü ya da öl” mantığı ile açıklayabileceğimiz bu düşünce yapısı sınırsız büyümeyi kalkınma ile doğaya hâkim olmayı da medeniyet ile özdeşleştiriyor (Bookcın, 2017: 45). Ancak bu düşünce yapısının bugün bizi getirdiği nokta doğa ile savaşıyor, her gün çeşitli doğal felaketlerle karşı karşıya kalan insanlıktır. Doğal denge bozulduğu için “Barajların Dibi Göründü” (URL: 1), “Dünyanın Suyu Tükeniyor” (URL: 2), ABD’de Harvey Fırtınası: Teksas’daki Sel Felaketi Daha da Kötüye Gidecek” (URL: 3), “Japonya’da Sel Felaketi” (URL: 4), “Hava Kirliliği İnsanlar İçin En Büyük Tehdit” (URL: 5), “Türkiye’de Hava Kirliliği Artıyor” (URL: 6) tarzı haberlere sık sık rastlıyoruz. Artık doğa insanı besleyebilecek bir durumdan çıkmış durumdadır. Bunun da en büyük sebebi, bilinçsiz ve aşırı tüketimdir. Bugün yeryüzünde yaşayan birçok hayvanın nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olduğu bilinen bir gerçektir (URL: 7). Kısacası bugün içinde yaşadığımız doğayı tasvir edersek, havası solunmayacak kadar kirlenmiş, bir tarafta su kıtlığı yaşanırken bir tarafta sel felaketlerinin yaşandığı, birçok hayvanın neslinin tükendiği ya da tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olduğu, toprak verimliliğini kaybettiği için ürün yetiştirmede kullanılan kimyasalların insan sağlığını tehdit ettiği bir tablo vardır. Ancak Dadaloğlu’nun tasvir ettiği doğa bambaşkadır:

Coşar Çağlar Şimden Geri

Gene doğdu yaz ayları

Göçeceğim şimden geri

Yaz yağmuru sulu olur

Coşar çağlar şimden geri

Ağaçlar pürçünü açtı

Kuşlar kılavuzun seçti

Yolumuz gurbete düştü

Garip düştüm şimden geri

Ağaçlar geydi donunu

Kuşlar artırdı ününü

Garip olan vatanını

Anar ağlar Şimden geri

Dadaloğlu'm demen bana

Derdim artar nden sona

tme garip bülbül bana

Artar derdim Şimden geri (Görkem, 2006: 157).

Görüldüğü gibi Dadaloğlu'nun çizdiği doğa, tam bir mutluluk tablosudur. Bahar gelince zamanında yağmurlar yağıp dereleri oŐturmakta, ağaçlar baharla birlikte iek amaktada, kuşlar uçuŐmaya baŐlamakta, kiŐ ise olması gerektiği gibi soğuk ve sert geçmektedir. Yani günümüzün tam tersine doğada tam bir ahenk söz konusudur. Bu ahenk içerisinde yaşayan Dadaloğlu da vatanından ayrı düŐtüđü için dert çekip zlmektedir. Dadaloğlu'nun dönemindeki doğa ile insan o kadar i içedir ki bülbüller bile Dadaloğlu'nun derdini anlayıp zlmekte ve onun için dertli dertli tmektedir.

Sonuç

İnsan doğa ilişkisi, her dönemde yaşam koŐullarının etkisi ile farklılık göstermektedir. İnsanların retim ve tkretim ilişkilerinin durumuna göre doğaya bakış açıları da zaman içerisinde değişim göstermiŐtir. Bu değişim, insan hayatının bir parçası olan edebiyata da kaçınılmaz olarak yansımıŐtır. 19. Yüzyılın önemli aŐıklarından Dadaloğlu, Çukurova civarında yaşayan konar-gcer Türkmenlerin sesi olmuş bir aŐıktır. AŞık, doğa ile i içe bir yaşam sürdüğü için yaşadığı bu doğal ortam Şiirlerine de etki etmiŐtir. AŞığın Őiirlerinden dönem Türkmenlerinin doğa ile ilişkileri ve doğaya bakış açıları hakkında bilgi edinebilmekteyiz. Metinler insan değil de doğa merkezli bir incelemeye tabi tutulduğunda, doğada yaşayan her unsurun canlı ve değerli kabul edildiği; zaman zaman doğal unsurların kiŐileŐtirildiđi; doğa ile insanın bir aile olarak görüldüğü ve var olan her unsurun bu ailenin bir parçası olduğu görülmektedir. Ayrıca dönem doğasındaki ahenkli döngü de dikkat çekmektedir. Bugünkü gibi kuraklık, sel, hava kirliliği gibi aŐırılıklar görülmemekte, doğal düzen bir ahenk içerisinde akıp gitmektedir. Bu ahenk içerisinde yaşayan insan doğanın bir parçası ve faydalanıcısıdır; ancak hkmedicisi değildir.

Yaşadığı doğal ortamı yok ederek aslında kendi yaŐamının sonunu getiren günümüz modern insanının bu edebi metinlerden tekrar bir ekolojik barıŐ ortamı oluŐturmak için faydalanması gerekmektedir. Çünkü doğa ile barıŐık uyumlu ve sağlıklı bir hayatın ve yaşam felsefesinin oluŐturulmasında bu edebi metinler, geçmiŐin canlı tanıkları olarak bir referans kaynağı görevi görecektir. Ancak bu Şekilde gelecek nesillere sağlıklı bir Şekilde beslenebileceği, nefes alabileceği, doğal güzelliklerin tadını çıkarabileceği sürdürülebilir bir dünya bırakabiliriz.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- ALPTEKİN, Ali Berat ve SAKAOĞLU, Saim (2006). *Türk Saz Şiiri Antolojisi (14-21. Yüzyıllar)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- AVUKLU, Meral (2013). "Sabahattin Ali'nin "Bir Orman Hikâyesi" Adlı Hikâyesine Ekoeleştirel Bir Bakış". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 203-210.
- BAYRAKTAR, Betül (2015). "Birey-Doğa İlişkisi Temelinde Kendisi Ol(ama)ma: Mustafa Kutlu Öykülerini Ekoeleştirel Okumak". *Turkish Studies*, 10/12, 137-154.
- BOOKCIN, Murray (2017). *Modern Kriz*. (Çev.: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Sümer Yayınları.
- BUDAN, Cem Yılmaz (2017). "Çevreci Eleştiri Bağlamında Yaşar Kemal'in Kuşlar da Gitti Romanı Üzerine Bir Değerlendirme". *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1, 3-20.
- CENGİZ, Çiğdem (2014). "Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su Romanına Ekoeleştiri ve Ekofeminizm Penceresinden Bakış". *Frankofoni*, 26, 1-11.
- DİNDAR, Gülşah (2012). "Derin Ekoloji Hareketi ve Ekoeleştiri: Bir Garip Şair Orhan Veli". *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, (Editör: Serpil Oppermann), 59-92, Ankara: Phoenix Yayınları.
- DÖNMEZ, Başak Ağın (2012). "Ekoeleştiri ve Hayvan Çalışmaları: Avatar, Madagaskar ve Madagaskar 2: Afrika'ya Kaçış Filmlerinde Doğa ve Hayvan Temsilleri". *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, (Editör: Serpil Oppermann), 273-322, Ankara: Phoenix Yayınları.
- ERGİN, Meliz ve DOLCEROLCA, Özen Nergis (2016). "Edebiyata Ekoeleştirel Yaklaşımlar: Ekoşir ve Elif Sofya". *SEFAD*, 36, 297-314.
- GÖRKEM, İsmail (2006). *Yeni Bilgiler Işığında Dadaloğlu Bütün Şiirleri*. İstanbul: Anahtar Kitap Yayınevi.
- LVOVA, E. L. - vd. (2013). *Güney Sibiry Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri İnsan ve Toplum. Nesnel Dünya*. (Çev.: Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.
- OPPERMANN, Serpil (2012). "Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü". *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, (Editör: Serpil Oppermann), 9-58, Ankara: Phoenix Yayınları.
- SARIKAYA, Dilek Bulut (2012). "Gılgamış Destanı'na Ekoeleştirel Bir Bakış". *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, (Editör: Serpil Oppermann), Ankara: Phoenix Yayınları, 93-128.
- SOLAK, Caner (2012). "Bir Ekoeleştiri Denemesi: Behiç Ak'ın Tek Kişilik Şehir Oyununda Birey, Toplum ve Çevre İlişkileri". *A Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 47, 211-224.

İnternet Kaynakları

- URL1: <http://www.milliyet.com.tr/Milliyet-Tv/video-izle/barajlarin-dibi-gorundu-S3vYzqPfqteK.html>
- URL2: <http://www.hurriyet.com.tr/dunyanin-suyu-tukeniyor-7068649>

URL3: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41078378>

URL4: <http://www.dw.com/tr/japonyada-sel-felaketi/a-39615085>

URL5: <http://www.haberturk.com/hava-kirliligi-insanlar-icin-en-buyuk-tehdit-1755879>

URL6: <http://www.internethaber.com/turkiyede-hava-kirliligi-artiyor-foto-galerisi-1768702.htm>

URL7: <https://www.ahaber.com.tr/galeri/yasam/soyu-tukenmekte-olan-hayvanlar>